

УДК 336.2

Інна КАНЦУР

ФІСКАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ: СУТНІСТЬ, ІНСТРУМЕНТИ ТА ПРИНЦИПИ ЙОГО ДІЇ

З'ясовано, що з метою формування і розподілу фінансових ресурсів держава використовує перерозподільчу функцію податків та бюджету, за рахунок чого впливає на забезпечення соціальних гарантій населення, забезпечення зайнятості, підвищення рівня доходів населення, фінансування та розвиток соціальної сфери тощо. Доведено, що фіскальний механізм виступає інструментом впливу держави на соціально-економічні процеси. Розглянуто сутність фіскального механізму як сукупність бюджетного та податкового механізмів, між якими існує тісний взаємозв'язок. Проаналізовано дію фіскального механізму, яка проявляється через його інструменти та принципи.

Ключові слова: механізм, бюджетний механізм, податковий механізм, фіскальний механізм, інструменти фіскального механізму, принципи фіскального механізму, розвиток соціальної сфери.

Инна КАНЦУР

Фискальный механизм: сущность, инструменты и принципы его действия

Установлено, что с целью формирования и распределения финансовых ресурсов государство использует перераспределительные функции налогов и бюджета, за счет чего влияет на обеспечение социальных гарантий населения, обеспечение занятости, повышение уровня доходов населения, финансирование и развитие социальной сферы. Доказано, что фискальный механизм выступает инструментом влияния государства на социально-экономические процессы. Рассмотрена сущность фискального механизма как совокупность бюджетного и налогового механизмов, между которыми существует тесная взаимосвязь. Проанализировано действие фискального механизма, которое проявляется через его инструменты и принципы.

Ключевые слова: механизм, бюджетный механизм, налоговый механизм, фискальный механизм, инструменты фискального механизма, принципы фискального механизма, развитие социальной сферы.

Inna KANTSUR

Fiscal mechanisms: the essence, tools and principles of its actions

Introduction. With a view to the formation and distribution of financial resources the state uses redistributive function of taxes and the budget, thus affects the social security of population, employment, increasing income levels, financing and development of social sphere. Fiscal mechanism is an instrument of state influence on socio-economic processes. Depending on the

socio-economic conditions in the country it needs constant improvement, which necessitates deeper theoretical study of the mechanism of fiscal nature and principles of action.

Purpose. *The purpose of this article is to study the essence of the concept of “fiscal arrangements” tools of its impact on social development and principles of action.*

Results. *The essence of a fiscal mechanism as a set budget and tax mechanisms, among which are closely interrelated. After all, the tax mechanism affects the formation of budget revenues, balances its revenues and expenditures affecting the dynamics of socio-economic development.*

It was established that the effect of fiscal mechanism manifested through its tools and principles. As instruments of fiscal mechanism, we consider some tools that are used by the state to perform its functions, that is specific methods of influence on the process of budget resources, their allocation and efficient use, encouraging or limiting the nature of the action.

The principles of fiscal mechanism, in our opinion, include: the principle of consistency, objectivity, balance (proportionality, harmony), feasibility and argumentation, timeliness, effectiveness and efficiency, social equity, target orientation, responsibility, self-financing, information content and availability. The author’s principles of fiscal mechanism aimed at ensuring the implementation of both fiscal and social function, formation of budget revenues and regulation of social and economic processes in the country, thus satisfying the social needs and social development.

Conclusion. *Consequently, the fiscal mechanism should be flexible in order to best meet the needs of the state and the needs of society, effectively redistributing income among different groups of people, the well-being of the population using social orientation of budget expenditures and ensure social justice. That is, it is a means of ensuring balanced socio-economic development of the country, using their tools should provide a level of tax revenue, allowing the development of social components in the system of social benefits.*

Keywords: *mechanism, the budgetary mechanism, the mechanism of tax, fiscal mechanism, the mechanism of fiscal instruments, principles of fiscal mechanisms, development of social sphere.*

JEL Classification: H 200, H 220, H 230, H 320, H 500.

Постановка проблеми. Діяльність і функціонування держави не можливе без наявності фінансових ресурсів, рівень яких є важливим для забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Фінансові ресурси відображають сукупність коштів, які перебувають у розпорядженні держави та спрямовуються, в основному, на задоволення потреб суспільства. Саме фінансовий механізм є ефективним інструментом впливу держави на соціально-економічні процеси, що відбуваються в країні. Залежно від економічних умов в країні та тенденцій соціально-економічного розвитку фінансовий механізм потребує постійного вдоскона-

лення, що зумовлює необхідність глибшого теоретичного дослідження сутності фінансового механізму та принципів його дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов’язані з функціонуванням фінансового механізму, висвітлені в наукових роботах вітчизняних та зарубіжних вчених: В. Андрущенко, В. Базилевича, В. Дем’янишина, А. Крисоватого, С. Львовичкіна, В. Мельника, П. Мельника, В. Опаріна, В. Панскова, Л. Тарангул, Т. Ташмурдова, В. Федосова, К. Швабія, С. Шумської, С. Юрія, Т. Юткіної тощо.

У своїх працях вони досліджували сутність фінансового механізму, його осо-

бливості, інструменти впливу на соціально-економічні процеси. Однак, враховуючи сучасні економічні умови, питання, що стосуються дослідження сутності фіскального механізму, його інструментів та принципів дії, потребують подальших досліджень.

Метою статті є дослідження сутності поняття “фіскальний механізм”, інструментів його впливу на розвиток соціальної сфери та принципів його дії.

Виклад основного матеріалу. Великий тлумачний словник сучасної української мови дає наступне визначення механізму – це “внутрішня будова, система чого-небудь” [1, 523]. Сучасний тлумачний словник російської мови під редакцією Т. Ф. Єфремової трактує поняття “механізм” як систему, пристрій, що визначають порядок якого-небудь виду діяльності або процесу [2]. Поряд з цим, на думку Н. Нижника, механізм – це сукупність органів, засобів і способів (методів, прийомів, технологій) взаємодії між двома підсистемами організації: керуючої та керованої [3]. Тобто, під механізмом слід розуміти сукупність взаємопов’язаних елементів, які взаємодіють між собою та підпорядковані одні одним.

З огляду на це, та враховуючи процес розподілу і перерозподілу національного доходу, фіскальний механізм слід розглядати як сукупність бюджетного та податкового механізмів, між якими існує тісний взаємозв’язок, що виявляється в розподілі та перерозподілі доходу між державою, економічними суб’єктами та населенням. Тобто, через податки та збори в розпорядження державного бюджету країни вилучається частина доходів від суб’єктів господарювання і населення. При цьому розрізняють первинний розподіл та перерозподіл суспільного продукту. Первинний розподіл – це процес, протягом якого із загального сукупного суспільного продукту виокремлюється фонд відшкодування і національний дохід та формуються первинні доходи гос-

подарюючих суб’єктів. Головне значення в пропорції розподілу доходу між державою (бюджетом) та економічними суб’єктами і населенням займає фіскальний механізм, який реалізується в сумі податків, що сплачуються за рахунок доходу, у визначенні об’єктів оподаткування, ставках податків, у порядку надання податкових пільг. Другий етап розподілу – це розподіл і використання доходу, що залишився у розпорядженні суб’єктів господарювання і населення після здійснення платежів до бюджету країни. Після розподілу сукупного доходу відбувається його перерозподіл, який здійснюється в процесі розподілу із вже зібраного в бюджеті суспільного продукту за суб’єктами господарювання, що здійснюється через механізм ціноутворення, сплати різних видів податків до державного бюджету, внесків населення країни до громадських, добродійних фондів тощо, а також соціальних витрат держави. Одним із напрямів перерозподілу доходу є виділення певної частини коштів на розвиток невиробничої сфери. В умовах ринкових відносин це стосується підтримки державою таких сфер життєдіяльності суспільства, як освіта, охорона здоров’я, наука, культура та мистецтво, соціальне забезпечення. Основними формами таких доходів є виплата пенсій, стипендій, допомога багатодітним сім’ям тощо [4]. Тому фіскальний механізм найчастіше ототожнюють із поняттям бюджетно-податковий механізм, визначаючи його як діяльність держави у сфері оподаткування та державних витрат, спрямовану на досягнення певних макроекономічних завдань [5, 21; 6, 51; 7, 15].

Отже, однією зі складових фіскального механізму є бюджетний механізм, який являє собою систему спеціально розроблених у державі форм та методів створення й використання фінансових ресурсів для забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку країни. Але, враховуючи склад-

ПОДАТКИ І ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА

ність відносин, які в собі поєднує бюджетний механізм, існує багато наукових підходів до тлумачення цього поняття, результати дослідження яких наведено в табл. 1.

Таким чином, узагальнюючи думки науковців, “бюджетний механізм” – це сукупність фінансових форм, методів, важелів, інструментів, стимулів і санкцій, за допомогою яких

Таблиця 1

Сутність поняття “бюджетний механізм”

Науковий підхід	Автор, джерело	Суть поняття
1	2	3
Процесний	Енциклопедія фінансів [8]	Складова частина фінансового механізму, представлена сукупністю видів і форм організації бюджетних відносин, специфічних методів мобілізації та використання бюджетних коштів, принципів планування та фінансування, умов і методів здійснення фінансового контролю.
Організаційний	Булгакова С. О. [9]	Сукупність форм, методів, засобів, які застосовує держава з метою організації бюджетних відносин і забезпечення належних умов для економічного і соціального розвитку.
	Омирбаєв С. М. [10]	Сукупність форм організації бюджетних відносин, а також способів, прийомів, методів, що забезпечують перерозподіл фінансових ресурсів між сферами суспільної діяльності, галузями економіки і територіями країни.
	Куценко Т. Ф. [7]	Сукупність способів і форм організації бюджетних відносин, що застосовуються суспільством з метою розв'язання соціально-економічних проблем розвитку країни.
Структурно-функціональний	Юрій С. І., Бескида Й. М. [11]	Сукупність певних видів бюджетних відносин, специфічних методів мобілізації та використання бюджетних коштів.
	Романовський М. В., Врублевська О. В., Сабанті Б. М. [12]	Реальне уособлення бюджетної політики, що відображає конкретну спрямованість бюджетних відносин на вирішення економічних та соціальних питань.
	Крупка М. І. [13]	Сукупність форм, методів, важелів та інструментів використання державного бюджету і впливу на соціально-економічний розвиток.
	Ковалюк О. М. [14]	Сукупність форм і методів, важелів та інструментів мобілізації й використання бюджетних коштів.
	Гаретовський Н. В. [15]	Сукупність конкретних форм бюджетних відносин, специфічних методів мобілізації та використання бюджетних коштів державою.
Правовий	Ковальова Т. М., Барулін С. В. [16]	Механізм управління бюджетним процесом, реалізації на практиці функцій і принципів бюджетної системи та бюджетної політики на базі норм бюджетно-податкового права.
Практичний	Василик О. Д., Павлюк К. В. [17]	Практичне використання бюджету для здійснення фінансової політики в державі.
Системний	Юрій С. І., Федосов М. В. [18]	Бюджетний механізм – система встановлених державою форм і методів організації бюджетних відносин. Він є зовнішньою оболонкою бюджету, що виявляється у бюджетній практиці.
	Артус М. М., Хижа Н. М. [19]	Це система економічних заходів впливу на забезпечення мобілізації оптимальних обсягів фінансових ресурсів бюджету, їх найефективнішого розміщення і найекономічнішого використання з метою забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства, визначеного економічною політикою держави.
	Миляков Н.В. [20]	Система встановлених державою форм, видів та методів бюджетних відносин.

* Складено на основі [21].

забезпечується здійснення широкої системи розподільчих і перерозподільчих процесів, формування і використання централізованого фонду грошових коштів держави, функціонування бюджетної системи в цілому та реалізація засад бюджетної політики держави. Отже, бюджетний механізм, на нашу думку, спрямований на вирішення соціально-економічних проблем та створення сприятливих умов для розвитку суспільства.

Дія бюджетного механізму нерозривно пов'язана з дією податкового механізму. Адже саме податковий механізм впливає на процес формування доходів бюджету, збалансовує його доходи і видатки, впливаючи при цьому на динаміку соціально-економічного розвитку країни.

Термін “податковий механізм” активно використовують учені для розкриття специфіки будь-якого функціонального економічного утворення: системи, процесу або сукупності взаємодіючих методів управління системою, процесом. Українським податковим законодавством це поняття не застосовується, а відповідно, й не розкривається.

В науковій літературі існує велика кількість підходів до теоретичного визначення поняття податкового механізму, які не однозначно його трактують (табл. 2). Так, у широкому значенні для визначення податкового механізму у сучасній вітчизняній економічній літературі використовується різна термінологія, зокрема, “податкове регулювання економіки” [22, 770], “механізм справляння податків” [23, 501], “механізм мобілізації доходів” [17, 44] тощо.

Необхідно зауважити, що Т. Юткіна доводить двоїстий характер податкового механізму. В своїх дослідженнях вона дає наступні йому визначення:

– це категоріальне утворення, певною мірою узагальнене, яке дає уявлення про цілі і задачі податкових дій з орієнтаці-

єю на принципи наперед продуктивного функціонування;

– збірка загальних правових норм і спеціальних податкових законодавчих правил, які регламентують процес оподаткування конкретної держави в певний період [36, 75].

Але основним, концептуальним трактуванням поняття “податковий механізм” є наступне: “Податковий механізм визначається як процес реалізації продуктивного потенціалу системи оподаткування через її функції” [36, 75].

М. Кучерявенко в своїх працях наголошує на більшій значимості елементів податкового механізму і ототожнює його з поняттям системи оподаткування. На його думку, податковий механізм складається з визначеної кількості елементів [37, 90]. Елементи він поділяє на дві групи. До першої групи належать так звані основні елементи – суттєві характеристики податку, без яких не можливо уявити відповідний податковий механізм: платник податку, об'єкт оподаткування, ставка податку. Наступна група елементів (додаткові) представляє необхідні характеристики податку, які розкривають специфіку конкретного податкового механізму і його використання: пільги з оподаткування, особливості обчислення об'єкта, бюджет або фонд, куди надходять податкові платежі, терміни і періодичність перерахування податків, тощо.

В. Дюрядін та А. Леміш пропонують більш узагальнене і повне поняття податкового механізму. На їхню думку, “податковий механізм – це об'єктивно необхідний перелік взаємопов'язаних елементів в процесі управління відносинами перерозподілу, які виникають внаслідок усупільнення і перерозподілу частини створеного в процесі виробництва національного доходу” [38, 26]. Також вони додають, що податковий механізм через свої елементи (встановлений

Сутність поняття “податковий механізм”

Науковий підхід	Автор, джерело	Суть поняття
1	2	3
Правовий	Т. Ташмурадов [24]	Державна сила, що визначає економічні та правові методи регулювання росту економіки країн, дозволяє населенню творчо працювати в бізнесі і підприємстві, попереджає порушення в процесі перерозподілу національного доходу, встановлює принципи справедливості та гуманізму на державному та соціальному рівнях.
	С. Мочерний, Я. Ларіна, О. Устенко, С. Юрій [23, с. 501]	Комплекс законодавчого забезпечення заходів і послідовність їх використання органами державної податкової служби щодо справляння та внесення належної суми податку (обов'язкового платежу) до бюджету або державного цільового фонду.
Організаційно-управлінський	С. Масліченко [25, с.11]	Сукупність організаційно-правових форм і методів управління оподаткуванням (податкові ставки, способи оподаткування, податкові пільги та ін.). Держава надає податковому механізму юридичної форми через чинне податкове законодавство та регулює його. Ефективність використання податкового механізму залежить від того, яким чином держава враховує внутрішню сутність податків, закони їх руху, їх суперечність.
	Л. Окунева [26].	Сукупність організаційно-правових норм і методів управління оподаткуванням. Держава надає податковому механізму юридичну форму за допомогою податкового законодавства і регулює його, впливаючи на економічні процеси.
	М.Романовський, О.Врублевська [27, с. 52].	Сукупність організаційно – правових форм, методів та інструментів управління оподаткуванням.
	В. Пансков [28, с. 54].	Сукупність організаційних, правових норм і методів управління податковою системою.
	Б. Карпінський [29]	Сукупність організаційно-правових норм і методів управління оподаткуванням, що включає широкий спектр інструментів (податкових ставок, податкових пільг, методів оподаткування тощо).
Системний	А. Сердюков, Е.Вилкова, А.Тарасевич [30, с. 28].	Сукупність податкових методів та інструментів (важелів), що забезпечують оподаткування в певний історичний період.
	М. Заяц [31, с. 80]	Сукупність організаційно-правових норм, методів і форм державного управління оподаткуванням через систему різних інструментів (податкових ставок, податкових пільг, способів оподаткування та ін.).
	Р. Сомоев [32, с. 56]	Сукупність способів і правил організації податкових відносин, за допомогою яких забезпечується здійснення широкої системи розподільчих та перерозподільчих відносин, створення централізованого фонду держави для виконання її функцій, регулювання соціально – економічного розвитку суспільства, потреб та накопичення суб'єктів господарювання.
	І.А. Майбуров [33]	Сукупність форм та методів регулювання різних сторін організації податкових відносин, дія і структура яких обумовлені особливостями управлінської діяльності держави у фінансовій сфері.
	О.С. Мураховська [34]	Сукупність засобів і способів використання податкових відносин у конкретному просторі (території), в конкретний час та з конкретною метою, що відображає спосіб організації податкового впливу на економічні процеси.
	О.В. Качур [35]	Сукупність способів і правил податкових відносин, за допомогою яких забезпечується реалізація цілей податкової політики.

* Складено автором на основі літературних джерел.

перелік податків, ставки оподаткування, податкові пільги, тощо) дає можливість досягти рівноваги між фінансовими та соціально-економічними інтересами держави.

Характеризуючи податковий механізм у широкому значенні, В. Дем'янишин розуміє його як сукупність прийомів і методів, за допомогою яких держава, використовуючи податки, впливає на розвиток економіки, соціальної сфери, регулює пропорції розподілу і перерозподілу ВВП. Вузьке значення податкового механізму, на думку науковця, полягає в тому, що саме за допомогою його складових забезпечується функціонування податкової системи [39]. Для визначення податкового механізму у вузькому значенні (або механізму оподаткування) автори економічної енциклопедії використовують термін “механізм справляння податків в Україні”, зміст якого на їхню думку, полягає у сукупності усіх засобів органів державної податкової служби справляння та внесення належної суми податку, збору (обов'язкового платежу) до бюджету або державного цільового фонду [40, 369]. Тобто, податковий механізм відображає процес реалізації фіскальної функції податків.

Узагальнюючи підходи до визначення поняття “податковий механізм”, необхідно відзначити його суттєву правову складову. Правова складова характеризує податковий механізм як зведення практичних податкових дій та сукупність умов і правил реалізації на практиці положень податкових законів, що дозволяє впорядкувати податкові відносини, спираючись на податкове право, основи управління оподаткуванням, встановлює конкретні суб'єкти, що відповідають за реалізацію функцій управління податкової системи країни, сукупність податків і зборів, податкові правовідносини, конкретні алгоритми реалізації функцій цього механізму.

Організаційно-управлінська складова визначає податковий механізм як організаційно-

економічну категорію, а отже, як об'єктивно необхідний процес управління перерозподільчими відносинами, що складаються при усупільненні частини створеного у виробництві національного доходу. Всю сферу відносин, що складаються в цьому процесі, можна розмежувати на три підсистеми: податкове планування, податкове регулювання та податковий контроль. Ці підсистеми знаходять своє відображення у функціях, які покладено на Державну фіскальну службу України в межах її повноважень, обов'язків та відповідальності. Це стосується адміністрування податків та зборів, контролю за правильністю та своєчасністю сплати тощо.

Варто зазначити, що, оскільки однією із функцій системи оподаткування є соціальна функція, податковий механізм також має елементи соціального спрямування. Їх сутність полягає в тому, що за допомогою податкових інструментів відбувається перерозподіл суспільних доходів між різними категоріями населення країни. Тобто підтримується соціальна рівновага окремих соціальних груп. Ефективність використання податкового механізму для вирішення цієї проблеми залежить від того, наскільки держава враховує внутрішню сутність податків та їх суперечливість. Змінюючи структуру податкового механізму, маніпулюючи податковими інструментами, держава стимулює соціально-економічний розвиток або стримує його.

Таким чином, під фіскальним механізмом слід розуміти сукупність бюджетного та податкового механізмів, що поєднує в собі розподільчі процеси від сплати податків до використання фінансових ресурсів держави на соціальні потреби країни. Реалізація фіскального механізму забезпечується завдяки системі інструментів (рис. 1), які регулюють соціально-економічний розвиток суспільства, мінімізуючи порушення в процесі розподілу та перерозподілу національного доходу.

В якості інструментів фіскального механізму ми розглядаємо певні засоби, які застосовуються державою для виконання своїх функцій, тобто це конкретні способи впливу на процес формування ресурсів бюджету, їх розміщення та ефективне використання, стимулюючи або обмежуючи при цьому характер дії [19, 34]. По-перше, це стосується сторони доходів і видатків бюджету, їх збалансування та оптимізація (бюджетні інструменти). По-друге – це сторона оподаткування і регулювання соціально-економічних процесів, а також їх вплив на соціальний розвиток країни (податкові інструменти).

При цьому слід зазначити, що кожен інструмент фіскального механізму породжує певне економічне навантаження та має об'єктивні межі застосування. Тому розширення дії одних інструментів за рахунок обмеження дії інших може негативно вплинути на функціонування фіскального механізму в цілому. Саме тому інструменти фіскального механізму мають бути взаємоузгодженими між собою, вплив одного

інструмента не повинен порушувати позитивну дію іншого у процесі їх застосування.

Таким чином, фіскальний механізм включає систему взаємопов'язаних між собою інструментів, за допомогою яких визначаються оптимальні параметри формування фінансових ресурсів бюджетів різних рівнів та максимальна ефективність їх розміщення й використання для забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства. Тому надзвичайно важливим є забезпечення узгодження заходів щодо удосконалення усіх складових фіскального механізму, спрямованих на підвищення ефективності суспільного розвитку.

Узгодженість системи інструментів фіскального механізму забезпечується завдяки реалізації принципів, на яких ґрунтується його дія. Враховуючи те, що фіскальний механізм складається з бюджетного та податкового механізмів, то і його принципи мають узагальнювати принципи дії цих механізмів. Принципи дії бюджетного механізму зазначено в Бюджетному кодексі України [41], а саме:

Рис. 1. Інструменти фіскального механізму розвитку соціальної сфери України*

* Побудовано автором.

єдності бюджетної системи України; збалансованості; самостійності; повноти; обґрунтованості; ефективності та результативності; субсидіарності; цільового використання бюджетних коштів; справедливості і неупередженості; публічності та прозорості. Принципи дії податкового механізму зазначено в Податковому кодексі України [42]: загальність оподаткування; рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації; невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства; презумпція правомірності рішень платника податку; фіскальна достатність; економічність оподаткування; нейтральність оподаткування; стабільність; рівномірність і зручність сплати; єдиний підхід до встановлення податків та зборів.

Узагальнюючи принципи дії бюджетного та податкового механізмів, до принципів фіскального механізму, на нашу думку, слід віднести:

- системності – встановлення взаємопов'язаних структурних зв'язків між інструментами бюджетного та податкового механізмів, які забезпечують цілісність функціонування фіскального механізму та забезпечують створення умов для розвитку соціальної сфери;
- об'єктивності – встановлення податків і зборів відповідно до потенціалу платників податків та справедливий розподіл суспільних благ між населенням країни;
- рівноваги (пропорційності, гармонійності) – надходження від податків та зборів повинні відповідати обсягу витрат бюджету, збалансовуючи при цьому доходи та витрати державного бюджету;
- реалістичності та аргументованості – формування бюджету на основі реальних показників соціально-економічного розвитку країни та обґрунтованих розрахунках податкових надходжень та витрат бюджету;

- своєчасності – забезпечення вчасного надходження коштів до бюджетів від сплати платниками податків і зборів в установлені строки з метою рівномірного здійснення витрат бюджету;
- результативності та економічності – досягнення максимального результату при складанні та виконанні бюджету, враховуючи те, що мінімальні витрати на функціонування фіскального механізму повинні забезпечувати максимальний соціальний ефект, а ефект від отриманих платниками податків суспільних благ повинен перевищувати суму сплачених ними податків та зборів;
- соціальної рівності – забезпечення справедливого підходу при визначенні рівня соціальної забезпеченості населення країни і однакових вимог до всіх платників податків та рівність їх перед законом;
- цільової направленості – використання коштів бюджету тільки за цільовим бюджетним призначенням;
- відповідальності – невідворотність при порушенні бюджетно-податкового законодавства;
- самофінансування – забезпечення фінансової самостійності органів влади відповідно до закріплених за відповідними бюджетами джерел доходів та встановлення напрямів використання коштів бюджету відповідно до законодавства;
- інформативності та доступності – публічне інформування громадян країни щодо результатів бюджетно-податкового процесу.

Запропоновані нами принципи фіскального механізму спрямовані на забезпечення реалізації як фіскальної, так і соціальної функції, формування дохідної частини бюджету та регулювання соціально-економічних процесів у державі, задовольняючи при цьому суспільні потреби. Реалізація принципів фіскального механізму має сприяти узгодженості його інструментів та створенню системи чітко визначеної гармонізації між

фіскальним механізмом, розвитком соціальної сфери та споживачами суспільних благ.

Найбільшим споживачем суспільних благ є населення країни. Суспільні блага надаються державою громадянам країни у відповідь на сплату податків. Тобто держава, використовуючи податки як фіскальний інструмент та економічний стимул, наповнює бюджет та забезпечує ефективне функціонування і розвиток соціальної сфери. Таким чином, перерозподільча функція фіскального механізму має важливе значення. Його роль посилюється ще й тим, що держава, використовуючи функцію перерозподілу фінансових ресурсів, впливає на забезпечення соціальних гарантій населення, фінансування соціальної сфери тощо.

Висновки. Для розвитку соціальної сфери необхідно, щоб рівень бюджетних доходів відповідав соціальним потребам держави. Оскільки основним бюджетоформуючим джерелом доходів бюджету є саме податкові надходження, тому забезпечення його наповнення за допомогою податків та зборів має бути головною місією фіскального механізму, а цільове спрямування та ефективний розподіл бюджетних коштів на соціальну сферу – ключовим елементом життя та підвищення добробуту населення країни. Оскільки фіскальний механізм є одним із засобів забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку країни, він повинен бути гнучким для того, щоб оптимально задовольнити потреби держави і потреби суспільства, ефективно перерозподіливши доходи між різними категоріями населення, підвищити добробут населення, використовуючи соціальну спрямованість видатків бюджету та забезпечити соціальну справедливість. Тобто питання добробуту пов'язане з питанням забезпечення справедливості, а питання справедливості – із оптимальним розподілом та перерозподілом доходів держави. Суспільний добробут

охоплює матеріальні показники, здоров'я, рівень освіти, культури, забезпечення соціальних потреб тощо. Тому фіскальний механізм за допомогою своїх інструментів повинен забезпечити такий рівень податкових надходжень до бюджету, який сприятиме розвитку складових соціальної сфери в системі суспільних благ.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
2. Ефремова Т. Ф. Современный толковый словарь русского языка : в 3 т. – М. : АСТ, Астрель, Харвест, 2006.
3. Нижник Н. Про співвідношення категорій “процес” і “механізм” та їх використання в управлінській діяльності органів виконавчої влади / Н. Нижник, Г. Леліков, С. Мосов // Вісник державної служби України. – 2001. – № 3. – С. 80–87.
4. Федоренко В. Г. Політична економія : підручник. – 2-ге вид. – К. : Алерта, 2015. – 487 с.
5. Онисько С. М. Ефективність сільськогосподарського виробництва та її залежність від фіскальної політики держави / С. М. Онисько, А. А. Верзун, О. В. Шолудько – Львів : Априорі, 2007–154 с.
6. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 495 с.
7. Куценко Т. Ф. Бюджетно-податкова політика : навч. посіб. / Т. Ф. Куценко. – К. : КНЕУ, 2005. – 508 с.
8. Энциклопедия финансов / ред.-упоряд. М. Г. Назарова. – М. : Финстатинформ, 1995. – 785 с.
9. Булгакова С. О. Бюджетна система України: опорний конспект лекцій / С. О. Булгакова, Л. В. Єрмоленко. – К. : Вид-во КФТЕУ, 1999. – 109 с.
10. Омирбаев С. М. Финансы : учеб. пособ. для вузов / С. М. Омирбаев. – Астана, 2003. – 385 с.
11. Юрій С. І. Бюджетна система / С. І. Юрій, Й. М. Бескида. – К. : НЮС, 2000. – 256 с.

12. Романовский М.В. Финансы : учеб. пособ. для вузов / М.В. Романовский, О.В. Врублевский, Б.М. Сабанти. – М. : Перспектива, ЮРАЙТ, 2000. – 236 с.
13. Крупка М.І. Фінансово-економічний механізм інноваційного розвитку України / М.І. Крупка. – Львів: Вид. центр ЛНУ, 2001. – С. 212.
14. Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики) / О.М. Ковалюк. – Львів: Вид. центр ЛНУ. – С. 277.
15. Гаретовский Н.В. Финансы социалистического общества : учеб. пособ. / Н.В. Гаретовский. – М. : Финансы и статистика, 1985. – 310 с.
16. Ковалева Т.М. Бюджет и бюджетная политика в Российской Федерации / Т.М. Ковалева, С.В. Барулин. – 2-е изд. – М. : Кнорус, 2006. – 208 с.
17. Василик О.Д., Павлюк К.В. Бюджетна система України : підручник / О.Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
18. Юрій С.І. Фінанси : підручник / С.І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеенко [та ін.]. – К. : Знання, 2008. – 611 с.
19. Артус М.М. Бюджетна система України : навч. посіб. / М.М. Артус, Н.В. Хижа. – К. : Видво Європейського університету, 2005. – 220 с.
20. Миляков Н.В. Финансы : учеб. / Н.В. Миляков. – М. : ИНФРА-М. 2004. – 543 с.
21. Концептуальні засади оцінки та управління ризиками в державних фінансах : монографія / Л.П. Коваль, І.В. Петлін. – Львів, 2013. – 178 с.
22. Економічна енциклопедія : у 3 т. / редкол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Академія, 2002. – Т. 3. – 952 с.
23. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. – Т. 1 / Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій ; за ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.
24. Ташмурадов Т.Т. Международный опыт налогообложения [Электронный ресурс] / Т.Т. Ташмурадов. – Режим доступа : <http://tozabek.narod.ru/nalogi-mej-opit-nalog.html>.
25. Масліченко С.О. Фіскальний механізм у системі державного регулювання : автореф. ... на здоб. наук. ст. к.е.н. – К., 2002.
26. Финансы / под ред. Л.А. Дробозиной. – М. : ЮНИТИ, 2000. – С. 158.
27. Налоги и налогообложение / под ред. М.В. Романовского, О.В. Врублевской. – 5-е изд. – СПб. : Питер, 2006. – 496 с.
28. Пансков В.Г. Налоги и налогообложение в Российской Федерации : учебн. для вузов. – 7-е изд., доп. и перераб. – М. : МЦФЕР, 2006. – 592 с.
29. Карпінський Б.А. Державотворчий патріотизм нації: оцінювання податкової домінанти / Б.А. Карпінський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.3. – С. 374–383.
30. Сердюков А.Э. Налоги и налогообложение : учебн. для вузов / Е.С. Вылкова, А.Л. Тарасевич. – СПб. : Питер, 2005. – 752 с.
31. Заяц Н.У. Теория налогов : учебник. – Мн. : БГЭУ, 2002. – 220 с.
32. Сомоев Р.Г. Общая теория налогов и налогообложения: учеб. пособ. – М. : “Издательство ПРИОР”, 2000. – 176 с.
33. Майбуров И.А. Теория и история налогообложения : учеб. пособ. / И.А. Майбуров, Н.В. Ушак, М.Е. Косов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – 422 с.
34. Мураховская Е.С. Налоги и сборы: офиц. разъяснения гос. органов / Е.С. Мураховская. – М. : Проспект, 2000. – 586 с.
35. Качур О.В. Налоги и налогообложение : учеб. пособие / О.В. Качур. – М. : КНОРУС, 2007. – 304 с.
36. Юткина Т.Ф. Налоги и налогообложение : учебник. – 2-изд., перероб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 576 с.
37. Кучерявенко Н.П. Налоговое право : учебник. – Харьков : Консум, 1998. – 448 с.
38. Дюрядін В.П. Податковий механізм фінансового оздоровлення підприємств: теоретичні аспекти / В.П. Дюрядін, А.М. Леміш // Економіка Крима. – 2004. – № 12. – С. 25–28.

39. Дем'янишин В.Г. Формування та розвиток податкового механізму в економіці України / В.Г. Дем'янишин // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2007. – № 3(38). – С. 92–102.

40. Економічна енциклопедія: у 3 т. / ред-кол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Академія, 2002. – Т. 3. – 952 с.

41. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2456-17

42. Податковий кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 2 груд. 2010 р. № 2755-VI: текст із змін, станом на 10 квіт. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

References

1. Busel, V.T. (Ed). (2001). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy*. [Great dictionary of modern Ukrainian]. Kyiv; Irpin': VTF "Perun" [in Ukrainian].

2. Jefremova, T.F. (2006). *Sovremennyj tolkovyj slovar' russkogo jazyka* [Modern explanatory dictionary of Russian language]. Moscow: AST, Astrel', Harvest [in Russian].

3. Nyzhnyk, N., Lelikov, G., Mosov, S. (2001). *Pro spivvidnoshennia kategorii "protsec" i "mehanizm" ta yih vykorystannia v upravlins'kij diial'nosti organiv vykonavchoii vlady* [On the relation between the categories of "process" and "mechanism" and their use in the management of executive power]. *Visnyk derzhavnoi sluzhby Ukrainy*, 3, 80–87 [in Ukrainian].

4. Fedorenko, V.G. (2015). *Politychna ekonomiiia* [Political economy] (2nd ed., rev.). Kyiv: Alerta [in Ukrainian].

5. Onys'ko, S.M., Verzun, A.A., Sholud'ko, O.V. (2007). *Efektivnist' sil's'kogospodars'kogo vyrobnytstva ta ii zalezhnist' vid fiskal'noi polityky derzhavy* [The efficiency of agricultural production and its dependence on fiscal policy]. L'viv: Apriori [in Ukrainian].

6. Rajzberg, B.A., Lozovskij, L.Sh., Starodubtseva, E.B. (2007). *Sovremennyj ekonomicheskij slovar'* [Modern Ekonomicheskije

dictionary] (5th ed. rev.). Moscow: INFRA-M [in Russian].

7. Kutsenko, T.F. (2005). *Biudzhethno-podatкова polityka* [Fiscal policy]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

8. Nazarova, M.G. (1995). *Jenciklopedija finansov* [Finance encyclopedia]. Moscow: Finstatinform [in Russian].

9. Bulgakova, S.O., Yermolenko, L.V. (1999). *Biudzhethna systema Ukrainy* [The budget system of Ukraine]. Kyiv: Vid-vo KFTEU [in Ukrainian].

10. Omirbaev, S.M. (2003). *Finansy* [Finance]. Astana [in Russian].

11. Jurij, S.I., Beskyda, J.M. (2000). *Biudzhethna systema* [The budget system]. Kyiv: NJuS [in Ukrainian].

12. Romanovskij, M.V., Vrublevskij, O.V., Sabanti, B.M. (2000). *Finansy* [Finance]. Moscow: Perspektiva, JuRAJT [in Russian].

13. Krupka, M.I. (2001). *Finansovo-ekonomichnyj mehanizm innovacijnogo rozvytku Ukrainy* [Financial and economic mechanism of innovative development of Ukraine]. L'viv: Vid. centr LNU [in Ukrainian].

14. Kovaljuk, O.M. (2006). *Finansovyj mehanizm organizacii ekonomiky Ukrainy (problemy teorii i praktyky)* [Financial mechanism of economy organization of Ukraine (theory and practice)]. L'viv: Vid. centr LNU [in Ukrainian].

15. Garetovskij, N.V. (1985). *Finansy socialisticheskogo obshchestva* [Finance of socialist society]. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].

16. Kovaleva, T.M., Barulin, S.V. (2006). *Biudzheth i biudzhethnaja politika v Rossijskoj Federacii* [Budget and fiscal policy in the Russian Federation]. (2th ed.). Moscow: Knorus [in Russian].

17. Vasylyk, O.D., Pavljuk, K.V. (2004). *Biudzhethna systema Ukrainy* [The budget system of Ukraine]. Kyiv: Centr navchal'noyi literatury [in Ukrainian].

18. Jurij, S.I., Fedosov, V.M., Alekseenko, L. M. (2008). *Finansy* [Finance]. Kyiv: Znannja [in Ukrainian].

19. Artus, M.M., Hyzha, N.V. (2005). *Biudzhethna systema Ukrainy* [The budget system of Ukraine]. Kyiv [in Ukrainian].

20. Miljakov, N.V. (2004). *Finansy [Finance]*. Moscow: INFRA-Moskva [in Russian].
21. Koval', L.P., Petlin, I.V. (2013). *Konceptual'ni zasady otcinky ta upravlinnja ryzkamy v derzhavnyh finansah [Conceptual bases of assessment and risk management in public finances]*. L'viv [in Ukrainian].
22. Mochernyj, S.V. (Ed.). (2002). *Ekonomichna encyklopediia [Economic encyclopaedia]*. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
23. Mochernyj, S.V. (Ed.), Larina, Ja.S., Ustenko, O.A., Jurij, S.I. (2005). *Ekonomichnyj encyklopedychnyj slovnyk [Economic encyclopaedic dictionary] (Vols. 2)*. L'viv: Svit [in Ukrainian].
24. Tashmuradov, T.T. *Mezhdunarodnyj opyt nalogooblozhenija [International experience in taxation]*. Available at: <http://tozabek.narod.ru/nalogi-mej-opit-nalog.html>.
25. Maslichenko, S.O. (2002). *Fiskal'nyj mehanizm u systemi derzhavnogo reguliuvannia [The fiscal mechanism in the system of state regulation]*. Thesis. Kyiv [in Ukrainian].
26. Drobozina, L.A. (Ed.). (2000). *Finansy [Finances]*. Moscow: JuNITI [in Russian].
27. Romanovskij, M.V., Vrublevskaia, O.V. (Ed.). (2006). *Nalogi i nalogooblozhenie [Taxes and taxation]*. (5th ed.). SPb.: Piter [in Russian].
28. Panskov, V.G. (2006). *Nalogi i nalogooblozhenie v Rossijskoj Federacii [Taxes and taxation in the Russian Federation]*. (7th ed. rev.). Moscow: MCFER [in Russian].
29. Karpins'kyj, B.A. (2012). *Derzhavotvorchij patriotyzm natsji: otsiniuvannia podatkovoi dominanty [Patriotism nation-state: the dominant tax assessment]*. *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, 22.3, 375–383 [in Ukrainian].
30. Serdjukov, A.Je., Vylkova, E.S., Tarasevich, A.L. (2005). *Nalogi i nalogooblozhenie [Taxes and taxation]* SPb.: Piter [in Russian].
31. Zajats, N.U. (2002). *Teoriia nalogov [The theory of taxation]* Minsk: BGJeU [in Russian].
32. Somojev, R.G. (2000). *Obshchaia teoriia nalogov i nalogooblozheniia: [The general theory of taxes and tax]* Moscow: "Izdatel'stvo PRIOR" [in Russian].
33. Majburov, I.A., Ushak, N.V., Kosov, M.E. (2011). *Teoriia i istoriia nalogooblozheniia [Theory and history of taxation]*. (2nd ed. rev.). Moscow: JuNITI-DANA [in Russian].
34. Murahovskaja, E.S. (2000). *Nalogi i sbory: ofic. razjasnenija gos. organov [Taxes and fees: official clarify state bodies]*. Moscow: Prospekt [in Russian].
35. Kachur, O.V. (2007). *Nalogi i nalogooblozhenie*. Moscow: KNORUS [in Russian].
36. Jutkina T.F. (2002). *Nalogi i nalogooblozhenie*. (2nd ed. rev.). Moscow: INFRA-M [in Russian].
37. Kucherjavenko, N.P. (1998). *Nalogoovoe pravo [Tax law]*. Har'kov: Konsum [in Russian].
38. Djurjadin, V.P., Lemish, A.M. (2004). *Podatkovyj mehanizm finansovogo ozdorovlennia pidpriemstv: teoretychni aspekty [Tax mechanism of financial improvement of enterprises: theoretical aspects]*. *Ekonomika Kryma*, 12, 25–28 [in Ukrainian].
39. Dem'janyshyn, V.G. (2007). *Formuvannia ta rozvytok podatkovogo mehanizmu v ekonomici Ukrainy [Formation and development of tax mechanism in the economy of Ukraine]*. *Naukovyj visnyk Nacional'nogo universytetu DPS Ukrainy*, 3(38), 92–102 [in Ukrainian].
40. Mochernij, S.V. (Ed.). (2002). *Ekonomichna encyklopedija [Economic encyclopaedia] (Vols. 3)*. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
41. *Bjudzhetnyj kodeks Ukrayiny [Budget code of Ukraine]* (2010, July, 8). Available at: zakon.rada.gov.ua/go/2456-17
42. *Podatkovyj kodeks Ukrayiny [Budget code of Ukraine]* (2010, December, 2). Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>